

Kun Suomi pistettiin maailmankartalle

Kauan sitten, kun pienenä poikana Tervanevalle ensimmäisen kerran jalkani upotin, alkoi elämässäni suuri seikkailu, josta tuli loputon tuska. Vajosin ja nousin, yhä uudestaan ja uudestaan. Tuhannet litrat hikeä ja kyyneleitä saivat nyt surun sävyt. Sieltä ammensin myös vahvuuden, jonka avulla selviän tästäkin vastoinkäymisestä.

Mika Myllylä (hiihtäjä)¹

Milloin tuntuu siltä ettei rajaa ole lainkaan (todellinen vapauden tunne), milloin taas tuntuu siltä, että nyt ei enää kykene nostamaan kättä tai jalkaa, että seuraava mäki tulee olemaan viimeinen, että kaikki liikkeet hidastuvat häpeällisellä tavalla.

J.P. Roos (professori)²

Käsissänne on jo toinen *Lähikuvan* numero, jonka teemana on urheilu. Ensimmäinen ”urheilunumeromme” ilmestyi kymmenen vuotta sitten (3-4/1993). Numeron toimittajat Veijo Hietala ja Kimmo Laine kirjoittivat tuolloin pääkirjoituksessaan, että urheilu on mediatutkimuksen näkökulmasta ”pakostakin kiinnostava aihepiiri”, koska sen ”elokuva- ja tv-representaatioissa kiteytyvät monet tämän hetkisen media- ja kulttuurintutkimuksen keskeiset teoreettiset kiinnostuksen kohteet, erityisesti ruumis, kansakunta, etnisyys ja kertomus”. Urheilu on edelleenkin, tai jopa entistä enemmän, paljon puhuva kohde media- ja kulttuurintutkimukselle: yritettäessä ymmärtää suomalaista kulttuuria, urheilu tulee ”pakostakin” kuvaan mukaan. Urheilu on keskeinen minuuksien ja kansallisuuksien rakentaja ja se tarjoaa valtavan varannon aiheita niin julkisiin kuin yksityisiin keskusteluihin.

Jeffrey Hill on todennut, että medioituneessa nykykulttuurissa urheilu itse asiassa ”syntyy” mediassa ja muotoilee sitä kautta kulttuuria.³ Kansainvälisen huippu-urheilun voi sanoa syntyneen urheilu-uutisten ja urheiluviihteen tavoittaman massayleisön kautta. Kymmenessä vuodessa urheilukulttuurissa sekä urheilun ja median suhteessa on tapahtunut monia muutoksia. Toki urheilu oli jo vuonna 1993 samalla tavalla kuin tänäänkin ”mediaurheilua”, mutta kymmenessä vuodessa urheilu-uutisten ja urheiluviihteen tarjonta on lisääntynyt rajusti – eikä vähiten television kaapeli-, satelliitti- ja digitaalikanavien ja uuden median myötävaikutuksella.

¹ Mika Myllylä, "Testamenttini Suomen kansalle". <<http://www.helsinginsanomat.fi/arkisto/juttu.asp?id=20010307UR6>>. Linkki tarkistettu 25.1.2003.

² J.P. Roos: "Hiihto vaiko juoksu". <<http://www.valt.helsinki.fi/staff/jproos/hiihto.htm>> linkki tarkistettu 25.1.2003.

³ Jeffrey Hill: *Sport, Leisure & Culture in Twentieth-Century Britain. Hampshire & New York: Palgrave 2002.*

* * *

Veijo Hietalan kymmenen vuoden takaisen artikkelin ”Joka kuusen kurkottaa...” Televisio, olympialaiset ja kansallinen psykohistoria” sekä tämän numeron artikkelin ”Painii myyttien kanssa – Urheilu modernissa ja postmodernissa mediakulttuurissa” yhteisenä lähtökohtana on, että urheilulla on myyttinen tehtävä kansakunnan rakentajana. Urheilukulttuurin muutosten piikkiin voi panna se, että vuonna 1993 hänen kohteenaan oli suomalainen kestävyysjuoksu ja vuonna 2003 wrestling eli amerikkalainen ammattilaisvaapaapaini, josta satelliittitelevisio teki suuren luokan viihdebisnestä. Urheilu ei kaupallistunut 1990-luvulla – se tapahtui jo paljon aikaisemmin – mutta 1990-luvulla kehitys jatkui sponsoroinnin laajentumisen myötä uusissa mittasuhteissa.

”Joka kuusen kurkottaa...” -artikkelissaan Hietala kirjoittaa, että suomalaisessa urheiluhistoriassa erityisesti kestävyysjuoksu ja keihäänheitto ovat kiihottaneet suomalaisten isänmaallisia mielialoja. Näiden lajien edustajien tehtävänä oli juosta ja heittää Suomi yhä uudelleen maailmankartalle. Tällä hetkellä kirja suomalaisen kestävyysjuoksun menestyksestä olisi yhtä ohut kuin ne kuuluisat teokset englantilaisten keittotaidosta, saksalaisten huumorista tai italialaisten sotasankaruudesta. 1990-luvulla odotukset suunnattiin ennen muuta hiihtoon, jääkiekkoon ja formulaan.

* * *

Urheilun kaupallisesta potentiaalista on otettu koko ajan yhä enemmän irti – traagisinkin seurauksin. Sellainen perinteinen urheilukulttuuri, jossa amatöörit voittavat kultamitaleja kaurapuuroa tankkaamalla, elää enää myyteissä. 2000-luvulla mediassa on puitu ennen näkemättömällä tavalla urheilun ja urheilijaruumiin likaisuutta. Usko jaloon kilpaan horjui jo Martti Vainion dopingkäryn jälkeen vuonna 1984, mutta kahden vuoden takainen Lahden MM-kisojen skandaali kaatoi ainakin toistaiseksi urheilusankarien jalustan. Hiihtäjät totta tosiaan sauvoivat Suomen maailmankartalle, mutta eivät yhtä perinteisellä tyylillä kuin sinivalkoiseen hurmaan valmistautuneet katsojat odottivat. Viimeksi mediassa on käsitelty kiekonheittäjä Timo Tompurin ja kuulantyohtaja Ville Tiisanojan doping-aineiden salakuljetusta. Yhteistä näille tapauksille on se, että urheilijat ovat kaikkea uskottavuutta pilkaten kieltäneet vastuunsa. Tompuri ja Tiisanoja olivat yhtä tietämättömiä autonsa lastista kuin hiihtäjät verensä terästämisestä. Doping-skandaalit ovat antaneet aiheita puhua suomalaisen huippu-urheilun kriisistä, mutta yhtä hyvin voitaisiin puhua sellaisten ominaisuuksien kuin sisukkuuden ja rehellisyyden varaan rakentuvan kansallisen identiteetin kriisistä.

Urheilussa ruumiillistuva ylikansallisten markkinoiden onnistunut laajentuminen luo mielenkiintoisen jännitteen sellaisten urheilun perinteisten arvojen kuin reilun pelin ja yhteishengen kanssa. Vuoden 1995 jääkiekon MM-kilpailut olivat ennen näkemätöntä kansallista juhlaa, josta mieleen painui erityisesti kapteeni Timo Jutilan joka käänteessä tarjoama kommentti ”kunnia kuuluu koko joukkueelle”. Väkivaltaisen viihdyttävästi alkanutta uutta jääkiekkovuotta sen sijaan kuvaa paremmin lause ”koko joukkue kuuluu sairaalaan”. Toki urheilukulttuurissa on tapahtunut positiivisiakin muutoksia: esimerkiksi huippu-urheilun etninen ja rodullinen kuva on monipuolistunut mustien urheilijoiden noustua huipulle sellaisissa aikaisemmin valkoisiksi mielletyissä lajeissa kuin tenniksessä ja golfissa.

Tässä *Lähikuvan* numerossa urheilua käsitellään ennen muuta identiteettien rakentamisen näkökulmasta. Alan Tomlinsonin mukaan urheilun merkitys persoonallisten ja kansallisten identiteettien rakentajana on kasvanut, kun urheilu on kehittynyt yhä kiinteämmässä suhteessa muun kulttuuriteollisuuden kanssa.⁴ Tämän prosessin pääasiallinen seuraus on ollut, että markkinat ovat tunkeutuneet niin yksityiselle kuin julkisellekin alueelle. Minuuden uudistamisesta urheilun avulla on tullut aikaisempaa julkisempaa: minuuden tunnustuksellinen performoiminen mediassa hiihtäjä Mika Myllylän ja professori J.P. Roosin tapaan on tavallista tämän päivän mediassa.

Sanna Ojajärvi ja Sanna Valtonen toteavat artikkelinsa "Kauniit ja kunnolliset. Naiset ja miehet liikuntakulttuurin kuvastoissa" alussa, että identiteetin näkökulmasta urheilua ja liikuntaa voi pitää yhtenä 2000-luvun läntisen kulttuurin kulmakivistä. Kirjoittajat tarkastelevat liikuntakulttuurin julkisuuden sukupuolittamisen käytäntöjä pohtien miksi liikuntakulttuurin puhetaan ja kuvastot ovat korostetun miehisää ja miten ne muuttuvat, kun ne suunnataan naisille.

Erityisesti naisille suunnattujen lajien kasvu ja suosio oli järäisyttävää 1900-luvun loppupuolella. Kehityksellä oli yhtä paljon tekemistä terveyden kuin muodin ja imagon kanssa: uuteen konsumeristiseen urheilu- ja liikuntakulttuuriin liittyy laaja skaala urheiluväätteitä ja -tarvikkeita. Minuuden performoimisessa ruumiin estetisoiminen on keskeisellä sijalla. Taina Kinnunen tarkastelee artikkelissaan "Kansakunnan satureita ja ihannevirtaloita – television urheilu-uutisten miesruumiin representaatiot" miten urheilijat mallintavat ruumistyöhön keskittyvää elämäntapaa. Huippu-urheilija on esteettisen ja sukupuolisen ihanneruumiillisuuden kuva, jonka vaikutus ihmisten arkielämään näkyy ennennäkemättömässä kuntoilun, painontarkkailun ja muun ruumiin muokkaamisen suosiossa. Kuten julkisesti juoksevat ja hiihtävät professorit ovat osoittaneet, ruumiillisuuden eetos on tunkeutunut myös perinteisesti "lihaksettomille" alueille.

Siinä missä Veijo Hietalan artikkeli käsittelee urheilua globaalina spektaakkelina Aki Järvisen artikkelissa "Urheilun ja tähteyden simulaatiot" liikutaan arkipäivän käytännöissä. Järvinen tarkastelee digitaalisten urheilupelien audiovisuaalisuutta ja ns. pelinomaisuutta ja pohtii millaisia virikkeitä ja elämyksiä ne tarjoavat pelaajilleen. Katsojuuden ja pelaajuuden kaltaiset urheilukulttuurin "uudet" muodot tarjoavat paitsi suurta mielihyvää myös merkittävän foorumin niin persoonallisten kuin kollektiivistenkin identiteettien ilmaisuille. Jääkiekon MM-kisat alkavat pian, ja jos hyvin käy, me ollaan kohta sankareita kaikki.

Helsingissä 25.1.2003

Mervi Pantti ja Juha Herkman